

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Η κεφαλή του Τσάτσγουερθ

μυθιστόρημα

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία – 602

Κωνσταντία Σωτηρίου, *Η κεφαλή του Τσάτσογουερθ*

Επιμέλεια έκδοσης: Ελένη Κεχαγιόγλου

Γλωσσική επιμέλεια-διόρθωση: Χρίστος Κυθρεωτής

Σελιδοποίηση: Χριστίνα Κωνσταντινίδου

Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Κωνσταντία Σωτηρίου, 2025

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Μάιος 2025

KET Z828 ΚΕΠ 200/25

ISBN 978-618-07-1099-1

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38 (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ), 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665 - ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΥΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15 - ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Για τον Σαββή, τον παπά μου,
τον παππού τον Νικόλα
και τη γιαγιά την Ελένη.
Και την κάθε Λάνι Λανιλί.*

Περιεχόμενα

<i>Γένεσις</i>	13
1. Σιδηροπυρίτης	19
2. Χαλκός	29
<i>Τα τέσσερα γένη του ανθρώπου</i>	41
3. Χρυσάφι	43
<i>Η κεφαλή του Τσάτσγουερθ</i>	55
4. Σίδερος	59
<i>Τα πήλινα πλοία του Αγαμέμνονα</i>	69
5. Ασήμι	79
6. Αμίαντος	91
<i>Μηναλλάγια</i>	97
7. Κασσίτερος	102
8. Ψευδάργυρος	113
9. Αγιώματα	122
<i>Κοστέσσερα πεθερά και ο χαμός της κορούς</i>	133
Σημείωμα	137

Στο στερνό του ήλιου προσεύχομαι το φως,
όσοι θα 'ρθουνε του αφέντη εκδικητές,
να ξεπληρώσουν και τον δικό μου φόνο
στους εχθρούς μου,
που σκότωσαν μια σκλάβα,
εύκολη πράξη.

Αισχύλου *Αγαμέμνων*
μτφρ. Τάσος Ρούσσος

Γένεσις

Εν αρχή υπήρχεν, λέγουσιν όλες οι ιστορίες διά την ίδρυση του κόσμου, παντού το Χάος και εκεί εβρέθηκεν ο Θεός και έκαμεν το Χάος κόσμον και εχρειάστηκεν, λέγουσιν, αυτός επτά μέρες να κάμει όλην την πλάση.

Και την ημέραν την πρώτην εποίησεν ο Θεός τον Ουρανόν και την γην και ήταν αυτή ασχημάτιστη και γεμάτη λάβαν, και ήταν η λάβα που έδωκεν το πρώτον το φως στον κόσμον αυτόν και εκουβαλούσε μέταλλα που έλιωναν και εφώτιζαν το σκότος, και ήταν αυτά σίδερον και χρυσάφι και ασήμι και χαλκός και άλλα πολλά. Και έγινεν πρωί και έγινεν νύχτα και ετέλειωσεν η μέρα η πρώτη αυτή του Θεού.

Και ύστερον, λέγουσιν, έπιασεν ο Θεός να κάμει το στερέωμαν και έπιασεν την λάβαν την ζεστή να την κάμει στερέωμαν, και την διεχώρισεν από τα νερά και έγινεν το χώμα και έγινεν η γη και έγιναν

οι δύο νήσοι, και σηκώθηκαν αυτά πάνω που την θάλασσα κι έφτασαν οι νήσοι να ψηλώνουν και να γίνουν βουνά, Τρόδος και Πενταδάκτυλος, κι έφτασαν να κουβαλούν χώματα και μέταλλα πάλι πολλά, και έφτασαν οι νήσοι και ενώθηκαν και έγινε ολόκληρη τότε η νήσος και έγινε η Μεσα-ορία και έφεξε από πάνω της ο ουρανός και έγινε δειλίς και έγινε πρωί και ετέλειωσε και η μέρα η δεύτερη του Θεού.

Και είπεν ο Θεός να βλαστήσουν επί της γης βότανα και σπόρια και εκουβάλησεν η θάλασσα σπόρους και χόρτα με τους αέρηδες και εκουβάλησεν αυτή ανθούς και στήμονες και βλάστησεν η γη και κάρπισεν ο τόπος και έγιναν δέντρα και έγιναν λουλούδια και έγινε Τρεμιθιά και Αροδάφνη και Στέρακος και Αντρουκλιά και Μερσινιά και Λατζιά, και έγιναν στον τόπον αυτό πράσινα και έγιναν κίτρινα και έγιναν κόκκινα και είδεν ο Θεός πως ήταν καλό και έγινε ξανά δειλίς και έγινε πρωί και ετέλειωσε και η μέρα η τρίτη.

Και είπεν ο Θεός να γίνουν τα αστέρια και οι φωστήρες επί του ουρανού και έγινε ο ήλιος και έγινε η σελήνη και εφωτίστηκε και η μέρα και εσκοτείνιασε η νύχτα και ήρθε και έδειξε πράσινον το νησίν και φώτισαν τα άστρα και εξεκίνησαν οι μέρες και εξεκίνησαν οι νύχτες και εξεκίνησεν ο κόσμος, και είδε και πάλι ο Θεός πως ήταν καλό και έγινε

δείλις και έγινε πρωί και ετέλειωσε και η μέρα η τέταρτη.

Και είπεν ο Θεός να εξέλθουν από τα ύδατα τα ερπετά να περπατήσουν, και τα πετεινά κατά το στερέωμα του ουρανού να πετάσουν και γέμισεν η θάλασσα ψάρια και Αμματάδες και Βελονίδες και Βόππες και Καραγκίδες που εκολυμπήσαν, και γέμισεν ο ουρανός στην νήσον πετούμενα και εγέμισεν με Σκαλιφούρτα και Τρουπομάζην και Κίσσες και Πέμπετσους και Δεντροβάτες και Φραγκολίνες και Κοστέσσερα Πεθερά, και κατοίκησαν αυτά τις θάλασσες και κατοίκησαν τον ουρανό της νήσου και τα ευλόγησε αυτά ο Θεός να αυξάνονται και να πληθύνονται, να πλημμυρίσουν την θάλασσαν και τους ουραμούς, να γεμίσει ο τόπος ο ξερός κοχύλια και ζωντανά, και έγινε δείλις και έγινε πρωί και ετέλειωσε και η μέρα η πέμπτη.

Και είπεν ο Θεός να εξέλθει η ζωή κατά γένος, τετράποδα και ερπετά και θηρία της γης, και ήρθαν ζώα και ερπετά πάνω σε κορμούς επιπλέοντες, ήρθαν ζώα μέσα από φουρτούνες από την δίπλα την γη και κατοίκησαν την γη τα κτήνη και αποίκισαν την νήσον αυτήν και πλημμύρισαν τα δάση και τους κάμπους και τα βουνά και έγιναν αγρινά και ελάφια και νάνοι ελέφαντες και θερκά, και είδεν πάλι ο Θεός το καλό και είδε ο Θεός ότι καλά.

Και είπεν ο Θεός στο τέλος να κάνει τον άνθρωπο κατ' εικόνα και ομοίωσιν αυτού, για να κυριεύσει ο άνθρωπος των ιχθύων της θάλασσας και των πετεινών του ουρανού και των κτηνών και όλης της γης και όλης της νήσου αυτής, και του έδωσεν ο Θεός τον κόσμο να τον κυριεύσει του ανθρώπου και να ζήσει στην νήσον, εις την γην που σχημάτισε η λάβα με τους χαλκούς και τους σιδήρους και τους χρυσούς και τα άλλα τα μέταλλα τα πολλά. Και είδε ο Θεός τα πάντα, όσα έκαμεν, και είπεν τα έκαμε καλά. Και έγινε δειλίσ και έγινε πρωί και έγινεν η μέρα η έκτη και ετέλειωσεν ο κόσμος που έφτιαξε ο Θεός και έμεινε στο νησί ο άνθρωπος.

Και πήρεν ο άνθρωπος να ονομάσει το νησίν και είδεν πως το νησίν είχαν χαλκόν και ονόμασεν τον τόπο Κούπρους από τους χαλκούς και τα μέταλλα και έγινε πρωί και έγινε νύχτα και άρχισε να βγάξει ο άνθρωπος από την γη τον χαλκόν και να κάνει εργαλεία και να φτιάχνει πράγματα και να κάνει τάφους και ναούς και να ζει την ζωήν.

Και πήρεν ο Θεός να ξεκουραστεί την μέραν την έβδομη, επειδή κουράστηκεν πολλά, λέγουσιν μετά, να τα κάνει όλα αυτά ο Θεός και μπορεί διά τον λόγον αυτό να μην είδε τι έγινε μετά ο Θεός, ξεκουραζόταν και δεν είδε τι έγινεν την μέραν την έβδομη ο Θεός. Έτσι μας έλεγεν πως έγραφεν το

*μεγάλο Βιβλίο του Κόσμου η γιαγιά η γραία και
ήξερεν αυτή επειδή εδρασκέλιζεν τα χρόνια και τους
αιώνες και τους ανθρώπους και τους Θεούς και τις
εποχές.*

Σιδηροπυρίτης

Κοίτα τον, κοίτα τον, καλέ, κοίτα τον που μπαίνει και βγαίνει μέσα στο μαύρο το νερό, κοίτα τον που μπαίνει και βγαίνει μέσα στην κόκκινη τη λίμνη, κοίτα τον πώς βάζει ετούτη την παράξενη τη στολή, πώς είναι μέσα στο νερό για ώρες, κοίτα τώρα που βγαίνει πάλι, που στάζουνε από πάνω του τα νερά, που τον τραβάνε οι άλλοι να βγει να πατήσει το χώμα, κοίτα τον που ανοίγει τα χέρια ανήμπορος, κοίτα τον που γνέφει, τίποτε τους γνέφει, δεν βρήκα τίποτε μέσα στο νερό, έν' κόκκινο και μαύρο μα και φαρμακερό, όπως το βρόμικο αίμα, έτσι τον σκέφτομαι να λέει, πως είναι μαύρο σαν το βρόμικο το αίμα τούτο το νερό, πως έτσι κοκκινίζει το μαύρο, κοίτα τον, κάθεται τώρα να ξεκουραστεί, του τραβάνε οι άλλοι τη στολή να βγει να ησυχάσει, ξαπλώνει στο χώμα, ανοίγει τα χέρια, τίποτα, σε λίγο θα βάλει πάλι όλα εκείνα τα μαραφέτια, θα μπει και πάλι στο νερό να συνεχίσει να φάχνει,

θέλουν να βρουν, είπανε στις ειδήσεις, μια βαλίτσα, μια γυναίκα, το σώμα ενός παιδιού, κάτι, κοίτα, πάλι είναι έτοιμος να μπει, μην μπεις κάνω να του φωνάξω, μην μπεις ξανά στο νερό, θα σε φάει κι εσένα αυτό το νερό, τράβα μακριά, φύγε, πάρε τα πόδια σου μακριά από τούτη τη λίμνη, από τούτα τα μέταλλα, από τούτα τα νερά, από τούτους τους ανθρώπους, φύγε, δεν θα βρεις τίποτα εδώ, αυτό θέλω να του πω. Αλλά δεν λέω τίποτα, είμαι μακριά, στέκομαι πάνω στα χείλη της λίμνης, εκεί που αρχίζουν τα δέντρα, ανάμεσα στην Τρεμιθιά και την Αροδάφνη και τον Στέρακο, την Αντρουκλιά, τη Μερσινιά, τη Λατζιά, εκεί που ακόμη είναι άκρια και αρχίζουν όλα, εκεί που δεν σαπίζει το νερό, κοιτάζω πια από μακριά, είμαι πολύ γριά, δεν μπορώ να κατέβω, να πάω κάτω να τους πω, να τους φωνάξω να γυρίσουν πίσω, να τους πω όλους φύγετε, να φύγετε, το μονοπάτι είναι απότομο και βαθύ κι εγώ είμαι πλέον μεγάλη, είμαι πολύ γριά για να φωνάξω στους άλλους και να θυμώνω, μόνο σηκώνω το χέρι και σταυρώνω τον αέρα, έτσι όπως με έμαθε η μάνα μου να ξορκίζω το κακό, σηκώνω το χέρι και σταυρώνω τον αέρα και παίρνω τον δρόμο να πάω πίσω στο χωριό, θα με ψάχνουν νομίζω, θα με ψάχνουν ελπίζω, αν όχι τα παιδιά μου, η Λάνι, η Λανιλί, και έχει αρχίσει να πέφτει το φως και σε λίγο θα νυχτώσει και ο δρόμος είναι μεγάλος και μακρύς για γριές, και

είμαι μεγάλη για να βαδίζω τη νύχτα μέσα στους δρόμους, είμαι πολύ γριά για να φωνάζω και να θυμώνω και να περπατώ μόνη τη νύχτα στους δρόμους, και μερικές φορές σκέφτομαι πως είμαι πολύ παλιά ακόμα και για να πεθάνω, ότι με ξέχασε εμένα ο χάρος σε τούτο το χωριό, ήρθε τόσες φορές ο χάρος σε τούτο το χωριό, που βαρέθηκε να έρθει ξανά και με έχει ξεχάσει, οι ζωντανοί με τους ζωντανούς και οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους, έλεγε η μάνα μου, κι έκανε στον αέρα τον αόρατο σταυρό, οι ζωντανοί με τους ζωντανούς και οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους. Χαζομάρες και βλακείες, οι πεθαμένοι μένουν πάντα με τους ζωντανούς και τους στοιχειώνουν μέχρι να τους πάρουν κι αυτούς κοντά τους, αν έμαθα κάτι στη ζωή μου, είναι αυτό.

Ζωντανός νεκρός, είναι ζωντανός νεκρός, είχε πει ο γιατρός για τον άντρα μου, είσαι ζωντανός νεκρός, Νικολή, του είπε, σε λίγο θα πεθάνεις, δεν ξέρω πότε αλλά θα πεθάνεις, το είχαμε πει τότε, την πρώτη φορά που αρρώστησες, που καταλάβαμε πως γέμισαν τα πνευμόνια σου σκόνες και πυρίτιο και βγάλαμε τις πλάκες στο στήθος, το είχαμε πει τότε πως έπαθες πνευμονοκονίαση και πως χαλάσανε οι πνεύμονες στα είκοσι τοις εκατό, είχαμε πει τότε, μην πας ξανά στα μεταλλεία να δουλέψεις, σας δουλεύει ο Εγγλέζος, σας

περιπαίξει η Εταιρεία, σας αφήνουν να μπαίνετε στις γαλαρίες και να καταπίνετε σκόνη, τι κατάλαβες τώρα, έχεις καταπιεί τόση σκόνη, έχει καθίσει το πυρίτιο πάνω στα πνευμόνια σου και τα έχει κλείσει, δεν υπάρχει περίπτωση να αναπνεύσεις, δεν υπάρχει περίπτωση να περπατήσεις, δεν υπάρχει περίπτωση να ζήσεις, ζωντανός νεκρός, είσαι ζωντανός νεκρός, θα πεθάνεις, έτσι είπε ο γιατρός στον Νικολή και του τόνισε πως αυτός τον είχε πριν από τρία ή και τέσσερα χρόνια προειδοποιήσει ότι, αν κατέβαινε ξανά να δουλέψει στις γαλαρίες, στα μεταλλεία, θα γέμιζαν οι πνεύμονες σκόνης και πυρίτιο, πως θα έφτανε εκατό τοις εκατό, θα έκλειναν οι πνεύμονες εκατό τα εκατό και τι θα καταλάβεις τότε, του είπε, τι καταλαβαίνεις τώρα που είσαι δα, σχεδόν για να πεθάνεις; Έτσι είπε ο γιατρός στον Νικολή και κοίταξε ξανά με τρόπο το καλάθι με τα αγγούρια, κοίταξε ξανά το καλάθι με τις τομάτες, του είχα βάλει και τα πρώτα τα κολοκυθάκια και ό,τι έμεινε από τις μελιτζάνες, αλλά πήγα στο κοτέτσι και έπιασα και έπνιξα την κότα, την κότα με τα κόκκινα τα πούπουλα, την τελευταία, τη γλου γλου γλου, είδα που κοίταζε ο γιατρός το κοτέτσι, που είδε την κότα, που είδε τον Νικολή και του εξέτασε τα πνευμόνια, ζωντανός νεκρός, του είπε, κάλλιο νεκρός και πεθαμένος, του είχε πει να μην πάει ξανά στις γαλαρίες, είπε, μην κατεβείς ξανά στα μεταλλεία,

θα γεμίσουν τα πνευμόνια σου σκόνη και θα πεθάνεις, τι πήγε ξανά στα μεταλλεία. Και έδεσα με το σχοινί την κότα, έτσι όπως ήταν με τα πούπουλα, και την έβαλα κι αυτή στο καλάθι.

Ο Νικολής είχε πάει πρώτη φορά στα μεταλλεία όταν έπιασε η μεγάλη ανομβρία, όταν σταμάτησε ο Θεός να μας βρέχει, όταν πήγε ο Δράκος του Νερού και μας έφραξε το νερό και δεν είχαμε να πιούμε, όταν στεγνώσανε οι δρόμοι και τα χωράφια και οι ουρανοί, όταν το πηγάδι δεν έβγαζε νερό και δεν είχαμε να πιούμε, όταν δεν είχαμε νερό να μαγειρέψουμε, να μπανιαριστούμε, να λουθούμε, όχι να ποτίσουμε τα χωράφια και τα ζωντανά, με τούτα και με εκείνα δανειστήκαμε λεφτά από τον τοκογλύφο, μας έφαγε τα τρία τα χωράφια, μας έμεινε μόνο το σπίτι, μας έμεινε η αυλή να φυτεύουμε δυο λάχανα να τρώμε, έτσι παθαίνεις με την ανομβρία και όταν δεν θέλει ο Θεός να βρέξει, είχαμε να ταΐσουμε και πέντε στόματα, δυο εμείς και τρία τα παιδιά, εφτά αν έβαζες και τη μάνα μου και τον πατέρα, εφτά, και ο Νικολής αναγκάστηκε να πάει στη γαλαρία να δουλέψει. Λίγα χρόνια πιο πριν να ήταν, θα πήγαινε να πάει να πολεμήσει, λίγα χρόνια πιο πριν να ήταν, που ήταν ο Πόλεμος ο Μεγάλος ο Δεύτερος και έπιανε στρατιώτες ο Εγγλέζος τους δικούς μας για μουλαράδες να πάνε στον πόλεμο,

θα έβαζε τη στολή να πολεμήσει, θα έκανε τα χαρτιά του. Να γίνει απόστρατος σαν κάτι άλλους στο χωριό το δικό μας και στα γύρω τα χωριά, που πήγανε στον πόλεμο και πιάσανε καλά λεφτά και πήρανε μετά και σύνταξη και δεν άφησαν τις γυναίκες τους στον δρόμο, ακόμα και που πεθάνανε και σε άλλα μέρη τούς θάψανε, δεν άφησαν στους δρόμους τις γυναίκες τους να πεινούν, και ήρθε ο Εγγλέζος μετά και τα παιδιά τους τα σπούδασε, στο χωριό μας ένας που έγινε δάσκαλος έτσι σπούδασε, που ο πατέρας του πέθανε στην Πολωνία και του δώσανε οι Εγγλέζοι υποτροφίες. Αλλά ο πόλεμος πέρασε και ο Νικολής δεν είχε επιλογή να πάει να γίνει απόστρατος και ήρθε και έπιασε και η μεγάλη ανομβρία, και σταμάτησε ο Θεός να μας βρέχει, και στεγνώσανε οι δρόμοι και τα χωράφια και οι ουρανοί και έπρεπε να πάει στο μεταλλείο να δουλέψει.

Άνοιξε τότε ένα νέο μεταλλείο στην περιοχή μας, είχαμε τώρα το μεταλλείο δίπλα μας, κοντά στο χωριό μας, δίπλα, πες, από το σπίτι μας, μπόρεσε να πάει ο Νικολής στη γαλαρία, να μπει κάτω από τη γη να δουλέψει, να βάζει τον δυναμίτη και να τρέχει να μαζέψει τα σπασμένα τα μέταλλα, ήταν έκτακτος εργάτης, έτσι τους έλεγε η Εταιρεία, εποχιακός, που τους έπαιρνε η Εταιρεία να δουλέψουν όταν είχε ανομβρίες και δεν έβρεχε ο Θεός, όταν το πηγγάδι δεν έβγαζε νερό

και δεν είχαμε να πιούμε, όταν δεν είχαμε νερό να μαγειρέψουμε, τότε μάζευε η Εταιρεία τους εργάτες και τους έδινε λεφτά, μη φανταστείς τώρα κανέναν μεγάλο μισθό, αλλά τέλος πάντων χρήματα, να πας στην πόλη κάτω να αγοράσεις φαΐ, να αγοράσεις σιτάρι, άχυρο να ταΐσεις τα ζώα, τέτοια λεφτά, δύσκολα λεφτά, μικρούς μισθούς που η Εταιρεία τούς έδινε με το στανιό. Αλλά κι εμείς, έλεγε ο Νικολής, τον κλέβουμε τον Εγγλέζο, τον ξέρουμε τον Εγγλέζο, την περιπαίζουμε κι εμείς την Εταιρεία, και έλεγε που έκρυσαν δυναμίτη στις τσέπες τους και στις τσάντες τους, μικρά κομμάτια και τα έδιναν στους αντάρτες της ΕΟΚΑ κρυφά να βάλουν μπόμπες και να σκοτώσουν τον Εγγλέζο, πολλοί έκρυσαν δυναμίτες στις τσέπες και έδιναν στην ΕΟΚΑ, μέχρι που τους ανακάλυψε η Εταιρεία και το έκανε θέμα, όχι και να κλέβουν το μεταλλείο για να βοηθούν τώρα τους αντάρτες, αλλά οι εργάτες, να δεις, πάντα έβρισκαν τρόπο να βοηθούν τον Αγώνα και να κάνουν αντίσταση, όχι μόνο για να ενωθούμε με την Ελλάδα αλλά και για να κάνουν αντίσταση στην Εταιρεία, που έδινε με το στανιό τα λεφτά. Την είδαμε και μετά την ΕΟΚΑ και εκείνους που τους δίνανε κρυφά τον δυναμίτη, τους είδαμε σαν χρειαστήκαμε βοήθεια, που έπιασαν όλες τις θέσεις, που γίναν υπουργοί και βουλευτάδες, τους είδαμε όλους τους, και τους Εγγλέζους και τους άλλους, και

τότε και τώρα, που έμπαιναν οι εργάτες σε κίνδυνο στο κάτω της γης και για τον έναν και τον άλλο, τους είδαμε όλους που μας γύρισαν την πλάτη όταν τους χρειαστήκαμε, αλλά τότε, τότες, να, μας έλεγε ο Νικολής, μπορεί να μπαίνουμε κάτω από τη γης, να δουλεύουμε τις γαλαρίες, αλλά παίρνουμε δυναμίτη, τον βάζουμε στις τσέπες και τον δίνουμε στην ΕΟΚΑ να σκοτώσει τον Εγγλέζο, τον Εγγλέζο που μας περιπαίζει κι ας είμαστε εμείς κάτω της γης.

Ο Νικολής δεν μπορούσε το κάτω της γης αλλά ήξερε πως είχαμε ανάγκη αυτά τα λεφτά, έπιανε να δουλεύει τις τρεις τις βάρδιες του μεταλλείου εναλλάξ και πότε πήγαινε αξημέρωτα μέχρι το απόγευμα, πότε πήγαινε από το δείλι ως να νυχτώσει, πότε πήγαινε και δούλευε τη βάρδια όλης της νύχτας, και είχανε να λένε πως όλες ήταν άσκημες οι βάρδιες που σε έβανε η Εταιρεία και δούλευες τα έγκατα της γης, είχανε να λένε πως όλες άσκημες είναι οι βάρδιες μα πως πιο άσκημη ήταν της νύχτας, που βάσταζε ο εργάτης και έβγαζε τα μέταλλα ως το πρωί, αλλά του Νικολή δεν του άρεσε η πρωινή η βάρδια, δεν του άρεσε που πήγαινε το πρωί, δεν του άρεσε που πήγαινε αξημέρωτα και κατέβαινε στον λάκκο των εκατόν ορκών όσο είχε το φως της η μέρα, δεν του άρεσε που πριν ξημερώσει έπρεπε να κατεβεί στης νύχτας το σκοτάδι, να είναι μαύρο πίσσα,

να βλέπει τα μέταλλα με τη λάμπα, δεν του άρεσε που κατέβαινε από τη μέρα στη νύχτα, και μετά που τέλειωνε η βάρδια, που τέλειωνε η δουλειά, τέλειωνε μαζί και η μέρα και ανέβαινε πάνω και ήταν απόγιομα και ερχόταν η νύχτα, και μέχρι να μαζέψει και να πάρει τον δρόμο και να έρθει στο σπίτι γινόταν πάλι νύχτα. Δεν μου αρέσει, έλεγε, δεν μου αρέσει που χάνω τη μέρα και είναι συνέχεια νύχτα και που χάνουν έτσι τα μάτια μου και το μυαλό μου το φως, δεν με πειράζει, μου έλεγε, η σκληρή δουλειά, η σκόνη, που με πονάνε τα χέρια, που μου πληγιάζουν τα δάχτυλα, που τρώμε το ψωμί μας βρεγμένο, που μέχρι να κάτσουμε να φάμε μπαγιατεύει το φαΐ και μένουμε ξενηστικωμένοι, που βράζει ο τόπος στις γαλαρίες και τρίζει αυτό που πίνουμε το νερό και χοχλάζει, δεν με νοιάζει ακόμα που τραβάμε τα βαγόνια και ιδρώνουμε τόσο που μένουμε με το κοντό το παντελονάκι, χωρίς ρούχα, μόνο με το κασκέτο στο κεφάλι, δεν με νοιάζει και η σκόνη και που βήχω και που φτύνω φλέγματα μαύρα και μαύρες μύξες, και που σκάβουμε με τους κασμάδες και τον κούσπο και που με πονά και η πλάτη και η μέση και τα χέρια, και που κάποτε χάνεται ο αέρας και ακούγεται εκείνος ο θόρυβος και νομίζεις πως θα πέσει η γαλαρία όλη να σε πλακώσει στο στήθος, να σε πλακώσει στο κεφάλι, αλήθεια, δεν με νοιάζει ακόμα και που μπορεί να πεθάνω και που γινό-

μαστε από πάνω ως κάτω μαύροι, που φαίνονται μόνο τα δόντια μας άσπρα, όσα δόντια μάς αφήνει το οξύ το αστραγκάθι, δεν με νοιάζει, αλήθεια δεν με νοιάζει, το μόνο που με νοιάζει είναι που χάνεται το φως της ημέρας και με πιάνει η νύχτα και χάνουν έτσι τα μάτια μου και το μυαλό μου το φως. Έτσι έλεγε ο Νικολής και έβηχε και έκλαιγε και έφτυνε μαύρα φλέγματα και μαύρες μύξες, καθόταν στο κεφάλι του κρεβατιού μας και έκλαιγε το φως, και είπαμε φτάνει, μην ξαναπάει στα μεταλλεία, μην κατεβαίνει κάτω στις γαλαρίες, μην πάει ξανά εργάτης και χάνει που τα μάτια του και το μυαλό του το φως, και ήρθε και έβρεξε και βρεχτήκανε οι δρόμοι και έβρεξε ο Θεός μας τα χωράφια και τους ουρανούς και ξαπόλυσε ο Δράκος το νερό και έβγαζε και το πηγάδι και είχαμε να πιούμε, και είχαμε νερό να μαγειρέψουμε, να κάνουμε μπάνιο, να λουθούμε και να ποτίσουμε τα χωράφια και τα ζωντανά και είπαμε φτάνει, μην ξαναπάει, μην πάει ξανά στο μεταλλείο και χάσει το φως.